

celo religioso las razones que llevaron a estos individuos a viajar hasta esta apartada región. Por otro, la difusión y propaganda de las victorias castellanas en el panorama internacional. En este caso, la información aportada por las principales fuentes historiográficas hispánicas del periodo es ampliada con la consulta de la crónica europea contemporánea y diversa documentación archivística de índole diplomática y comercial, algo que ayuda a ilustrar la desigual interpretación, significación y trascendencia de estas noticias en los distintos territorios occidentales. En ese sentido, destaca sobremanera el impacto que tuvo esta información en todo el territorio mediterráneo, como puede denotarse en los casos de la conquista de Málaga (1487) o la toma de Granada (1492). El conjunto de estas referencias aportadas sirve para contextualizar a la perfección el convulso mapa político de esta zona a finales del siglo XV, momento en el que se consolidaba la influencia del Imperio Otomano en un entorno de la Península Itálica marcado por la creciente debilidad del Papado frente al fortalecimiento de las grandes monarquías occidentales. La internacionalización del conflicto castellano-nazarí en este complejo contexto meridional benefició las pretensiones políticas y económicas de unos Reyes Católicos que pretendían convertirse en adalides de un proyecto de expansión de naturaleza cristiana, mediante el cual rememoraba la retórica doctrinal cruzadista más clásica.

J. FERNANDO TINOCO DÍAZ
Universidad de Extremadura

Daniel BALOUP, Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ (dirs.), *Partir en croisade à la fin du Moyen Âge. Financement et logistiques*, Toulouse, Presses Universitaires du Midi, 2015, 439 pp., (Collection “Méridiennes”; 4). ISBN 978-2-8107-0384-5.

El llibre editat per Daniel Baloup i Manuel Sánchez Martínez és el quart volum de la sèrie dedicada a les croades tardanes. Una sèrie consagrada a tractar totes les formes armades de confrontació interconfessional. El mot *tardif* o *croisades tardives* és emprat pels editors per a poder distingir aquests conflictes d'aquelles croades que la historiografia clàssica ha emmarcat en els segles XI i XII. Aquesta mateixa tendència historiogràfica clàssica no dedica el nom “croada” a aquells conflictes més enllà de l'any 1291. L'obra recull 15 articles ordenats cronològicament des del segle XIII fins a la fi del segle XVII.

L'article que obre l'obra, escrit per Pascal Montaubin, se centra en l'anàlisi del rol dels llegats papals per mobilitzar el suport d'homes i diners per a la croada. Pascal analitza, en particular, la figura del cardenal Jean Cholet, que fou enviat a França el 1283 per menar les negociacions diplomàtiques i esdevenir més tard, el 1284, un supervisor de la croada de Felip III de França contra Pere el Gran.

En segon lloc, Amandine Le Roux, en el seu article analitza la recuperació de la dècima feta pels col·lectors entre 1316 i 1503 al regne de França i a Provença. Per començar analitza les diverses modalitats que conduïren a l'elecció dels col·lectors i les seves xarxes que depenien de les xarxes locals ja existents. A més a més, fa un repàs als mètodes perceptius, és a dir, als poders que els col·lectors tenien, com organitzaven la col·lecta, les quantitats col·lectades i els seus usos. En aquest sentit,

situa l'esperit de recuperació de la croada com a mitjà per reimplantar la col·lecta de les dècimes, un sistema fiscal de tipus avinyonès. Finalment, conclou l'estudi posant de manifest el rol que tingueren els col·lectors en el finançament de la croada, i a la vegada, com la croada reconstituí la fiscalitat pontificia.

En aquesta mateixa línia trobem, el tercer treball de Jordi Morelló Baget. L'autor tracta de forma encertada la contribució del clergat de la Corona d'Aragó durant la Guerra de l'Estret (1340) i les seves conseqüències fiscals. I per fer-ho analitza les formes que la monarquia tenia per aconseguir finançament en la guerra contra els musulmans. En resum, l'autor pretén cobrir un buit historiogràfic examinant quina fou l'entitat de la contribució econòmica del clergat catalanoaragonès en la formació de l'armada que fou conduïda a l'Estret.

Maria Teresa Ferrer i Mallol, estudia els armaments de flotes no reials que es realitzaren durant el segle XIV a la Corona d'Aragó en contra de l'Islam mediterrani. Ferrer i Mallol inicia el seu discurs analitzant l'increment del cors islàmic i l'organització de diverses armades com les de Barcelona i València de 1315. En el treball mostra com les dificultats financeres de la Corona forçaren a la delegació de la defensa costanera, contra corsaris i estols musulmans a les ciutats i poblacions mitjançant els pariatges. A banda, també destaca les iniciatives privades d'armaments en cors.

Attila Barany, s'ocupa dels preparatius de l'host per la croada hongaresa realitzada a Nicopolis entre 1389-1396 pel rei Segimon de Luxemburg. Examina els esforços duts a terme per organitzar l'exèrcit per l'expedició del 1396 contra Nicopolis, centrant-se en el d'administració militar i les reformes en els mètodes de defensa.

El treball de Sophie Salviati, analitza els conflictes comercials i les estratègies financeres dels primers Mèdici. Estudia la gestió financera i diplomàtica de Cosme i Llorenç de Mèdici i en fa una comparació d'on n'extreu un bon grapat de conclusions.

Pavel Soukups dedica el seu estudi a l'anàlisi de la predicació de la croada realitzada entre 1420 i 1431 contra els hussites, concretament en les parts alemanyes del Sacre Imperi Romanogermànic. Després de presentar les diverses fonts estudiades sobre la predicació en favor de la croada, l'autor s'ocupa de la logística durant la fase preparatòria de la croada i se centra en la mobilització contra els heretges tot analitzant la campanya de persuasió duta a terme, sobretot en el caràcter pràctic i logístic, més enllà del caràcter retòric i litúrgic de la mateixa.

En el seu treball, Jorge Sáiz fa un repàs de les diverses expedicions contra el nord d'Àfrica dutes a terme durant el regnat d'Alfons el Magnànim. Fa un resum de totes elles més que correcte i presta atenció sobretot a la més documentada d'aquestes expedicions, la de l'any 1432 contra l'illa de Djerba. En general repassa les formes de finançament i l'organització militar d'aquesta expedició.

El treball de Maria Elisa Soldani, se situa en la part oriental de la Mediterrània. L'estudi versa sobre l'economia de guerra, la interculturalitat i el comerç de l'estratègica illa de Rodes durant els anys de govern del mestre Jean de Lastic (1437-1454). L'autora analitza els aspectes pràctics i materials que suposaren la resistència a les ofensives mameluques dels anys 1440-1444 centrant-se, particularment, en la gestió dels recursos econòmics de l'orde de Sant Joan de Jerusalem i el paper que tingueren, a la vegada, els mercaders.

Norman Housley, en el seu estudi, analitza els problemes que l'administració imperial tingué en l'organització de la croada contra els turcs otomans entre 1453 i 1505. L'autor examina aquesta problemàtica en dues etapes, la primera de las quals entre 1454 i 1460 quan Eneas Sylvius Piccolomini i el cardenal Bessarion usaren les dietes imperials com a plataforma per, a la vegada, acordar homes i recol·lectar diners. La segona etapa se centra en el període 1480-1505, quan Ablasskommissar Raymond Peraudi marcà la màxima dels intents de l'Església de finançar la croada mitjançant el mercat d'indulgències.

L'estudi d'Alexandru Simon, gira al voltant de tres aspectes principals. En primer lloc analitza la retòrica per a la croada i les formes alternatives A la croada als Balcans i Crimea. En segon lloc estudia els mecanismes de proveïment i els ingressos obtinguts per a la campanya. Finalment, l'autor tracta els beneficis i el control dels croats a l'est europeu.

El treball de Franck Viltart versa sobre els preparatius del gran exèrcit destinat al socors de Constantinoble contra l'ofensiva militar del soldà turc Mehmet II, i se centra en l'organització logística del contingent per part del duc de Borgonya, Felip el Bo. Exposa, com en el cas del darrer article del present volum, la voluntat particular d'un gran noble de la baixa edat mitjana d'impulsar la seva figura i els projectes borgonyons mitjançant la guerra en terra llunyana i contra un enemic comú, el turc. En resum, l'autor estudia la logística del projecte militar i el seu itinerari vers Constantinoble, la jurisdicció de l'exèrcit, els seus mitjans de transport i tota la seva intendència.

Juan Luis Carriazo Rubio, en el seu estudi analitza els aspectes logístics de la guerra contra l'Islam des de la perspectiva de dues cases nobiliàries de la baixa Andalusia. Durant aquesta època, famílies com els Guzmán o els Ponce de León constituïren referents sòlids i veritablement paradigmàtics, que serviren de model per a generacions posteriors i, així mateix, per a altres famílies nobles. L'autor ofereix força detalladament les connexions transfrontereres dels llinatges que els permeteren disposar d'informadors i col·laboradors a l'altra banda de la frontera i que els serviren per a negociacions diplomàtiques que conduïren a futures capitulacions i a la captura de poblacions i fortificacions durant les expedicions castellanques al Nord d'Àfrica de l'inici del segle XVI.

Emmanuelle Pujeau, se centra en l'estudi dels preparatius militars de la croada i en les noves formes de contribució per a finançar-la. En una primera part, analitza la col·lecta duta a terme per Francesc I el 1516. En una segona part, Pujeau estudia curosament totes les formes organitzatives d'una campanya militar, des d'una forma clàssica, per a la campanya imperial de 1538 contra Tunis. Provasi fa un repàs general, molt ben documentat, de tots els seus components, des de la campanya "espiritual" fins a l'assignació dels comandaments militars, l'organització de la flota, l'acordament de tropes i el seu aprovisionament.

En el treball que clou l'obra, Matteo Provasi analitza la participació dels exèrcits de la família d'Este en la campanya antiturca a Hongria el 1566. Provasi cerca d'interpretar la participació d'Alfons II d'Este, personatge marginal en la dèssús dita expedició, i mostra com la participació de la família d'Este ve donada perquè la lluita contra el turc era una forma d'expressió política del segle XVI europeu. En resum, l'autor considera que la vanitat personal d'Alfonso II d'Este feu que volgués

participar en la croada promoguda per l'emperador Maximilià II per protegir Viena, tancant el relat com una participació simbòlica i d'adhesió a l'empresa imperial.

La descripció dels treballs reunits en aquesta obra ha volgut ressaltar la importància d'una proposta ambiciosa. Les aportacions dels seus autors mostren la connexió existent en alguns temes fonamentals i, a més a més, ofereixen al lector diverses òptiques per observar el mateix fenomen, ja que tots ells situen el concepte de les "croades tardanes" en el centre del seu estudi.

POL JUNYENT MOLINS

Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona

Vicent BAYDAL SALA, *Els orígens de la revolta de la Unió al regne de València (1330-1348)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2013, 419 pp., ISBN: 978-84-370-9136-5.

La historiografía medievalista valenciana, como en general la especializada en el resto de territorios de la antigua Corona de Aragón, no ha dedicado demasiada atención al estudio de la conflictividad interna, de la violencia organizada en el seno de la propia sociedad política ni a los fenómenos de polarización y ruptura que afectaron a sus clases dirigentes entre los siglos XIII y XV. En su lugar, otros aspectos, no menos relevantes sin duda, han despertado un interés sensiblemente mayor y, sobre todo, mucho más continuado a lo largo del tiempo, al menos en el último medio siglo, en el que los estudios sobre el desarrollo económico y comercial, el mundo de la fiscalidad y las finanzas públicas, y la actividad parlamentaria, por citar tan sólo tres de las líneas de trabajo más fructíferas, han experimentado una progresión evidente, gracias en buena parte a la creación de equipos de trabajo que han sostenido proyectos orientados hacia estas temáticas de forma regular. En particular, la atracción por el estudio de la actividad parlamentaria, en cualquiera de sus vertientes, ha contribuido de modo notable a clarificar nuestros conocimientos sobre el ejercicio del poder a escala general, tanto en el plano teórico (principios y normas de derecho) como en el ámbito más práctico (modo de celebración de Cortes, tanto generales como privativas, y parlamentos), y buena prueba de ello es la actualización historiográfica del concepto de pactismo a través de la expresión "contractualismo", que, en sintonía con los más recientes estudios europeos sobre culturas políticas, ha sido redefinido como una forma precoz de constitucionalismo. Las amplias cuotas de poder asumidas por las Cortes y las Diputaciones territoriales frente a la monarquía, especialmente en materia económica, y la estrategia adoptada para resolver la crisis política del Interregno (1410-1412), basada en argumentos de derecho, son tan sólo dos de los aspectos más ampliamente identificados como manifestaciones de esa cultura política asentada en el pacto como condición ineludible para alcanzar los propios intereses.

No resulta extraño, por tanto, que este análisis sobre los orígenes de la reuelta de la Unión en el reino de Valencia llegue precisamente de manos de uno de los mayores expertos actuales en la historia de las Cortes del reino valenciano y, por extensión, del sistema parlamentario de la Corona de Aragón. Vicent Baydal Sala, actualmente profesor Ayudante Doctor en el Departament de Dret Privat - Història